

վերջն էլ աւելացնում է որ մասադի մերթին ոչ թէ ամբողջովին, այլ միայն նրա մի երկար շերտը պիտի տրուի քահանաներին:

Արձանագրութեան տակ հայերէն փորագրուած է

ՅՈՒՆ. ՈՒԷ (667 = 1218) ԵՍ ՏԵՐ ԳՐԻԳՈՐ ԻՐ(ԻՅԱՊԵՏ ԵՊԻՍԿՈՍ)Ս(ԱՊ)ՈՍ. ԵՍ ՎԱՀՐԱՄ ՍՄԻՐՆԵՑ ԲԱՆԱԿԱՆ ԵՍ ԿԱՐԱՊԵՏ. ՈՐ ԿԱՐԱՊԵՏ ԿՈՍՏԱՆ ԶՐԱՄԵՆԻ ԵՍՈՒՆ:

Պրոֆ. Մառ այս արձանագրութեան մէջ ուշադրութիւն է դարձնում այն կէտի վրայ, որ վրաց կաթողիկոսի հրամանի տակ կայ տեղական հայ եպիսկոպոսի եւ ամիրայի «վկայեմքն»: Արդեօք դա սոսկ մի վկայութիւն է որ հրամանը իրօք վրաց կաթողիկոսին է, թէ գուցէ իրենց ստորագրութեամբ այդ պաշտօնատարները վաւերացնում են եւ հաստատում են կաթողիկոսի կարգադրութիւնը — այս հարցը պարզելու են միայն նոր ուսումնասիրութիւնները:

Միւս կողմից այստեղ առաջին անգամն է յիշուած Եպիսկոպոս կաթողիկոսի գործունէութիւնը: Մինչեւ օրս վրաց կաթողիկոսների որի ցանկի մէջ է գտնուած Եպիսկոպոս անունը, որի գլխաւոր հրամարակիչը դրել է «Եպիսկոպոսն» անոյթը, ծանօթութիւնը: Այժմ արձանագրութիւնը մի քիչ լոյս է սփռում այդ եկեղեցական պետի գործերի վրայ:

Բայց ի հարկէ արձանագրութիւնը հետաքրքրական է գլխաւորապէս ուրիշ տեսակետից թէ ինչ յարաբերութիւններ էին ծագարի սկզբում հայաքանակ ժողովրդի ու հոգեւորականութեան մէջ: Դա մի փոքրիկ արձանագրութիւն է այն դժգոհութիւնների, որ հետզհետէ աւելի ու աւելի ուժգին կերպով հնչում են՝ սկսած թ. դարի վերջերից: Պեղումները գալիս են լուսաբանելու այդ երեւոյթը, որը շատ նշանակալից էր ժամանակի հասարակական հոգեբանութեան համար:

Առ հասարակ Անիի պեղումները օգնում են մեզ աւելի խոր հայեացք նետելու այն ժամանակուայ քաղաքացիութեան ներքին հանգամանքների մէջ: Արդե՞ն գտնուում են ապացոյցներ, որ քաղաքը ուներ իր բնորոշ ներքին կարգ ու կանոնը, որ սիրով աւատականութեան կից արդէն կազմակերպուել է ձգտում քաղաքացի դասակարգը եւ սկսուում են նրա առաջին կռուի փորձերը թէ նախարարական եւ թէ եկեղեցական ձեւման դէմ: Նրա կանոնը իր առօրեայ յոյժերով արդէն երեւան է գալիս

աւերակների տակից: Անիի Հնագիտական Ինստիտուտի հաստատութեանց յետոյ պիտի սպաւնել որ այդ ուղղութեամբ հետախուզութիւնները կը ստանան աւելի լայն ծաւալ ու կը դրսեւան աւելի բազմաթիւ աշխատող ուժերի մասնակցութիւնը:

(Հրահանգներ)

ՍՏԵՓԱՆ ԼՍՍԻՍԵԱՆ

Ն. ՄԱՐ. Ուղեւորութիւն դէպի Ցամաքական Լազիստան:

1909 Օգոստոսին ձեռնարկած էր Պրոֆ. Ն. Մառ ուղեւորութեան մը դէպի Ցամաքական Լազիստան՝ հնախօսական յատկապէս լեզուագիտական հետազոտութիւններ կատարելու նպատակաւ: Լազերէն քերականութիւն մը առ այժմ միակ արդիւնքն է այս ուղեւորութեան: Մառ իր ծանապարհորդական յուշատետրին մէջ ընթերցողաց առջեւ նորանոր հորդոյններ կը բանայ Լազերու թէ ներքին եւ թէ մանաւանդ քաղաքական կեանքի հայոյթ: Յայտ մեր գնահատումն այնու մանաւանդ բարձր է մեծանուն գիտնականին հանդէպ, որ Սեւ Նոյովու ամենց վրայ թաքնուած այս հեռաւոր խուչ անկիւնը ցայտօր շատ քիչ գիտնական ուղեւոր հիւրընկալած էր իր հողին վրայ, հակառակ այն կարեւորութեան, որ ունի այս կողման ժողովրդեան անցեալ կեանքը վրաստանի, մասամբ նաեւ Հայաստանի պատմութեան հետ սերտ յարաբերութեան պատճառաւ:

Վրացիք Լազերը կ'անուանեն չաւ-էքի (-էքի յոք. ձեւ). չաւ բառին արմատը Մառ կը ստուգաբանէ Կաւ, այսինքն Կաւ, որ ի կարգին նոյնպէս անանց մ'է, կ'ըսէ, Ս. Գրքի մէջ յիշուած միտաղագործութեան գտելն՝ Թովթաղ Կայենի անուն Երկրորդ կէսին:

Բաց աստի՜ Մառ վրական եկեղեցական մասնագրութեան մէջ տեսնելով լազարաւորութիւն եւ Խվերական (խմա՝ միւնիքիան) լեզուի աղգեցութիւնը, այնուհետեւ վրաց վրայ յոյն-բիւզանդական աղգեցութիւնը անդադարէն հաւատարմութեամբ քննելու կ'առաջնորդուի. որով այն եզրակացութեան կը հասնի թէ «յուսական աղգեցութիւնը ընդհանրականացնողները եթէ ոչ բացարձակ չափով, գոնէ մեծաւ մասամբ Լազերէն սերած գլխաւորներն եղած են,

(էջ 549): Եղգհանրապետ «ի յառաջագունէն»
հաւանական տեսութիւն կ'երեւայ այն, որ
արեւելեան վրաստանի վրայ յունական ազդե-
ցութիւնը՝ լազերու եւ օրինկերեւորու ձեռք
եղած էր համարուի:

Ա. Գ.

ՄԱՅԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՅՈՒՅԵԱՆ ԵՐԲԱՐՈՒՄԸ ԿՈՆՏԱՆԻՆՈՒՍԻ ԿՐԻ- ՏՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵՆՆԵՐ 1896—1910

(ԸՄԻՆՆԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ)

473. Carol Jean. — Colonisation russe. Les
deux routes du Caucase. Notes d'un touriste. Ouvrage,
contenant trente-quatre illustrations et deux cartes. Paris,
Hachette, 1899. 8°. XL + 309. 34 ill., 2 cartes.

[ԲԱՅԵՐ. «ՀԱ.», 1900, էջ 89 (Վ. Գ. Յ.):]

474. Carrière A. — Les huit Sanctuaires de
l'Arménie payenne d'après Agathange et Moïse de
Khoren. Étude critique par —. Paris, Leroux, 1899,
p. 29.

[ԲԱՅԵՐ. Revue critique, 1900, 16, p. 301f.
(A. Meillet). — Bull. cr. 21 (1900), p. 484f (Nau F.). —
Rev. arch. 37 (1900), p. 177f (H. Hubert). — Թարգ-
մանումս՝ «ՀԱ.», 1899, Թ. 11. 12: — Հնդկահայաս-
Ս. Վ. Գաղղանահան «Բանաս.», 1899, էջ 327—343. 1900,
էջ 55—82, 163—173:]

*475. — — La rose d'or du roi d'Arménie
Léon V: Rev. Or. Lat. 9 (1902), p. 1—5.
[Թարգմ.՝ «Բանաս.», 1899, էջ 131—140:]

476. — — Sur un chapitre de Grégoire de Tours
relatif à l'histoire d'Orient: École pratique des hautes
études. Section des sciences historiques et philologiques.
Annuaire 1893. Paris, Imp. Nat., 1897. p. 5—23.

[ԲԱՅԵՐ. Th. Qschr. LXXXI (1899), p. 167 f.
(P. Vetter).]

477. Catalogue and price-list of publications of
the Missions of the American Board, Bible House, Con-
stantinople. Constantinople, H. Matteosian, 1902. 8°, p. 46.

*478. Catalogue des livres arabes, turcs, persans,
syriens, grecs, éthiopiens, arméniens et hébreux: Missions
archéologiques françaises en Orient aux XVIIe et
XVIIIe siècles: Documents publiés par H. Omont.
2. voll. 1902. Fr. 34.—

479. Catalogus universi cleri et Schematismus
archidioecesis Leopoliensis Ritus Armeno-catholici ineunte
anno 1896. Leopoli, Typogr. Ladowa, 1896. 8°, p. 29.

480. — — ineunte anno 1897. ՄԱԳ՝ T'pogr.
catholica Josephi Chęciński, 1897. 8°, p. 29.

481. — — ineunte anno 1898. ՄԱԳ՝ 1898, 8°, p. 31.
[ՀԱՄԻՆ. «ՀԱ.», 1898, էջ 119 (Բ.):]

482. — — ineunte anno 1899. ՄԱԳ՝ 1899, 8°, p. 29.

483. — — ineunte anno 1900. ՄԱԳ՝ 1900, 8°, p. 31.

484. — — ineunte anno 1901. ՄԱԳ՝ 1901, 8°, p. 31.

485. — — ineunte anno 1902. ՄԱԳ՝ 1902, 8°, p. 31.

486. — — anno 1903. ՄԱԳ՝ 1903, 8°, p. 31.

*487. — — anno 1904. ՄԱԳ՝ 1904, 8°, p. 29.

*488. — — anno 1905. ՄԱԳ՝ 1905, 8°, p. 27.

489. — — anno 1906. ՄԱԳ՝ Typ. „Polonia“,
1906. 8°.

490. — — anno 1907. ՄԱԳ՝ 1907, 8°, p. 31.

491. — — anno 1908. ՄԱԳ՝ 1908, 8°, p. 31.

492. — — anno 1909. ՄԱԳ՝ 1909, 8°, p. 31.

*493. — — anno 1910. ՄԱԳ՝ 1910, 8°, p. 31.

*494. Caufeynon. — La prostitution à
travers les âges depuis les temps les plus reculés, ou
historique complet de la prostitution en Assyrie, Indes,
Syrie, Phénicie, Perse, Lydie, Arménie, Palestine... chez
les Francs, au moyen âge et sous la renaissance,
Paris, Fort, 1902. p. 274. Fr. 2.—

*495. De Cavalieri Pio Franchi. — Note
hagiographique. [= Studi e Testi 22 (1909), Fascicolo 3°]
p. 122. Lire 7.—

[էջ 64—70 կը կառնէ յատկապէս Սեբաստիոն
40 մարտիրոսաց վրայ:]

[ԲԱՅԵՐ. Byz. Zeit. 19 (1910), p. 548—41 (A.
Erhard).]

*496. Cavallera Ferdinand. — Le dossier
patristique de Timothée Aelure: Bulletin de littérature
ecclésiastique 1909, Nr. 8, p. 342—59. [ՏՃԻՐ. Գուգի հա-
կամտնութեան հրատարակ. առթիւ:]

497. Chabot J.-B. — Les Èvêques Jacobites du
VIIIe au XIIIe siècle d'après la chronique de Michel le
Syrien. Revue de l'Or. Chrét. 1899, p. 444—451,
495—511, 605—36. 6, p. 189—202.

[Բազմաթիւ Ստորի եպիսկոպոսներ հայաստանի
մէջ: ՀԱՄԻՆ. «ՀԱ.», 1900, էջ 60:]

498. — — La prétendue chronique de Maribas
le Chaldéen: Journ. Asiat. 1905, p. 251—64. Երեւ.
արաստակ. Paris, 1905. 8°, pp. 16.

[ՀԱՄԻՆ. Chabot p. 574 եւ F. Nau: Rev. de l'Or.
Chrét. 10 (1905), p. 435—8). — «Բանաս.», 1905, էջ
129—132 (Վ. Գ. Բ.):]

499. — — «ՏԻՄ» Chronique de MICHEL LE
SYRIEN.

*500. Chachanov A. — A propos de l'édition,
de l'évangile géorgien: XV. Intern. Orientalisten-Kongress
in Kopenh.

[ՀԱՄԻՆ. «ՀԱ.», 1906, էջ 381 (Ծ. Գ. Փ.):]

*501. — — Les influences étrangères sur la
civilisation de la Géorgie: Actes du X. Congr. des
Oriental. 7 (1897), p. 65—72.

*502. — — La situation des Arméniens dans le
royaume de Géorgie: JA. Ser. IX., T. XI (1898)
p. 237—44.

[Թարգմ.՝ «Բանաս.», 1899, էջ 57—66:]

503. [Chad P. Elias.] — Die protestantisch-
amerikanischen Kollegien: Die katholischen Missionen 39
(1910/11), Nr. 5, p. 120—21.

[Յանուսան չա՝ Վ. Նիկիա նաղի տեղեկու-
թիւնները ամերիկեան գաղութներու մասին Ի Փոքր Աթիս
եւ Ի հայտ:]

504. Chahen. — Letter from the Armenian
Provinces: Armenia II (Bost.) I (1905), Nr. 6, p. 25—30.

*505. Chalandon Ferd. — Essai sur le
règne d'Alexis Ier Comnènes (1081—1118). École na-